

Tijd voor tijdvakken

Verslag van een studiedag voor pabo-docenten

Eind vorig jaar opende het Onderwijsmuseum in Rotterdam de deuren voor een studiedag die door de Commissie PA-BO van de VGN was georganiseerd. Ruim twintig pabo-docenten en enkele medewerkers van het Herinneringscentrum Kamp Westerbork hielden zich bezig met het thema 'Tijd voor tijdvakken'.

De conservator van het onderwijsmuseum, Jacques Dane, stond in zijn openingswoord stil bij de ontstaansgeschiedenis van het museum. Hij besteedde bovendien aandacht aan de problemen waar het museum momenteel mee kampt: door het intrekken van gemeentelijke subsidiegelden is het museum gedwongen het gebouw aan de Nieuwemarkt te verlaten en de collectie elders onder te brengen. De deelnemers van de studiedag werden zo heel direct geconfronteerd met de tragische gevolgen van de bezuinigingspolitiek in de kunst- en cultuursector.

Vijf fundamenteën

Als voorzitter ad interim van de commissie PA-BO van de VGN opende Cees van der Kooij de studiedag door het thema 'Tijd voor tijdvakken' inhoudelijk van toelichting te voorzien. Hij formuleerde hierbij vijf fundamenteën voor goed geschiedenisonderwijs:

1. Geschiedenis gaat over mensen;
2. De begrippen 'beeld' en 'beeldvorming' zijn centrale begrippen in de didactiek van het geschiedenisonderwijs;
3. Historisch tijdsbesef vraagt om ordening en overzicht;
4. De klassikale tijdbalk is een onmisbaar hulpmiddel in geschiedenislessen;
5. De canon van Nederland biedt houvast voor de inhoudsloze kerndoelen.

Tijdens deze toelichting plaatste hij kritische kanttekeningen bij de (inhoudsloze) kerndoelen, bij de benamingen van de tien tijdvakken en daarbij horende kenmerkende aspecten. Enkele voorbeelden: de Grieken van het tijdvak 'Grieken en Romeinen' spelen in het basisonderwijs geen rol. De benaming 'Germanen en Romeinen' zou passender zijn voor dit tijdvak. Het tijdvak van 500 tot 1000 heeft

een omstreden naam, want waren er toen al ridders? Bij het tijdvak 'Ontdekkers en hervormers' is voor het basisonderwijs geen kenmerkend aspect over de hervormers benoemd. Het probleem is dat hierover maar geen knopen doorgehakt worden. Natuurlijk, de eindverantwoordelijkheid ligt bij het ministerie van OCW, maar daar voelt niemand zich geroepen dergelijke beslissingen te nemen. Dit leidde bij Cees tot de verzuchting dat we, net als voor de bestrijding van de Europese crisis, ook voor het geschiedenisonderwijs misschien wel een 'supercommissaris' nodig hebben.

Beelden van tijd

De hoofdspreker van deze studiedag was Arie Wilschut, die in juni 2011 promoveerde op het onderwerp 'Beelden van tijd'. In zijn presentatie stond Wilschut stil bij de rol die (historische) tijd speelt bij het leren van geschie-

Marjan de Groot-Reuvekamp is docent geschiedenis aan de Pabo van Fontys Pedagogische Opleidingen in 's-Hertogenbosch en lid van de commissie PA-BO van de VGN.

Arie Vonk is docent geschiedenis aan de Marnix Academie in Utrecht en eveneens

denis. Hij stak zijn verhaal af met een citaat van Jordanova: 'History is the systematic study of the past and its heart is time'. Tijd is het meest kenmerkende begrip voor geschiedenis, maar daarom niet minder lastig te definiëren. Het is in feite een ongrijpbaar begrip en misschien is daardoor het leren van geschiedenis voor veel leerlingen juist zo moeilijk.

'Het denken in historische tijd is in feite onnatuurlijk en het bestaat dan ook niet in niet-westerse culturen'

Volgens Wilschut ervaart iedereen van ons tijd, zonder dat daar geschiedenisonderwijs aan te pas is gekomen. *Cyclische tijd* wordt ervaren in de natuur, in de terugkerende seizoenen, het ritme van dag en nacht en de maanden van het jaar. *Sociale tijd* vloeit voort uit het contact tussen generaties, dat circa vier à vijf generaties teruggaat in de tijd. Ten slotte speelt de *mythische tijd* in de beleving een prominente rol in de vorm van ongedifferentieerde verhalen en beelden van vroeger, waarbij tijd als zodanig geen rol speelt. 'Er was eens...' en 'ze leefden nog lang en gelukkig' spreken in dit verband voor zich.

Onnatuurlijk

Historische tijd is volgens Wilschut van een andere orde. Het denken in historische tijd is in feite onnatuurlijk en het bestaat dan ook niet in niet-westerse culturen. De behoefte hieraan is in onze westerse samenleving opgekomen rond het jaar 1800, een tijd van industriële en burgerlijke revoluties in Europa. In deze periode veranderden samenlevingen zo ingrijpend binnen de periode van een mensenleven, dat mensen grip en houvast zochten in het verleden. Door deze breukervaring ontstond historisch besef. Hoe sneller samenlevingen veranderen, hoe meer belangstelling er ontstaat voor geschiedenis en de historische tijd. Het besef ontstaat dat er een reeks andere tijden is geweest. Hierbij gaat het dan om het lineair tijdsbesef, dat verder teruggaat dan het besef van de sociale tijd. De historische tijd gaat niet over een vertrouwde, maar over een andere, onbekende wereld. Deze historische tijd is zo ongelooflijk lang dat mensen hulpmiddelen nodig hebben om er zicht op te krijgen. Wilschut noemde daarvoor de begrippen periodisering, chronologie, overblijfselen, anachronisme en contingentie, die hij in een overzichtelijk schema presenteerde.

Vervolgens besprak Wilschut wat deze inzichten betekenen voor het geschiedenisonderwijs op de basisschool. Het leren van historische tijd is iets dat wezenlijk anders dan het leren van de cyclische, sociale of mythische tijd. Het gaat bij historische tijd om andere werelden en kinderen kunnen daar al op jonge leeftijd kennis mee maken, zonder deze werelden dan al precies te kunnen dateren. Het is niet noodzakelijk dat kinderen eerst kunnen werken met klok en kalender voordat zij met de historische tijd in aanraking komen. Het gebruik maken van beeldmateriaal, het vertellen van verhalen en het karakteriseren van tijden speelt hierin een belangrijke rol. Voor de uitspraak dat onderwijs in historische tijd al kan starten bij jonge kinderen gaf Wilschut voorbeelden uit Amerikaans en Engels onderzoek aan waaruit blijkt dat kinderen van vier tot twaalf jaar in staat zijn historische afbeeldingen met scènes uit het dagelijks leven nagenoeg in de juiste chronologische volgorde te plaatsen.

Vanaf 1 januari 2012 gaat Arie Wilschut aan de slag als lector didactiek van mens- en maatschappijvakken aan de Universiteit van Amsterdam. Hij sprak de hoop uit in die functie veel met de pabo's te kunnen samenwerken.

Workshops

In de workshop van Arie Vonk werd nagedacht over de plaats die vakkennis in de curricula van de diverse pabo's in gaat nemen. Naast het opstellen van een kennisbasis geschiedenis, is onder politieke druk besloten in het eerste jaar van de opleiding de zogenaamde 'mens en wereld-toets' van het Cito in te voeren. Om hun propedeuse te kunnen halen, moeten studenten deze toets succesvol af hebben gerond. In verschillende groepen werd over deze ontwikkelingen op het eigen vakgebied gediscussieerd en werd, naar goede traditie, uitgewisseld op welke manier er door collega's al aan het bijspijkeren van kennis wordt gewerkt.

Marjan de Groot-Reuvekamp presenteerde in haar workshop 'Denken met historische kennis' de eerste resultaten van de *pilot* met toetsen van het onderzoeksproject MetHis van het LEMM (Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken). In dit project wordt onderzocht hoe leerlingen kenmerkende aspecten van de tien tijdvakken gebruiken om zich te oriënteren in de tijd. De deelnemers hebben in groepjes de antwoorden bekeken

van leerlingen uit groep 8 van het basisonderwijs en van leerlingen uit 3-havo en 3-vwo. Daarbij hebben zij geanalyseerd in hoeverre deze leerlingen gebruik maakten van tijdsaanwijzingen en van kennis en begrippen en of zij causale verbanden konden aangeven. In de aansluitende discussie werd besproken welk niveau hierbij wenselijk is voor groep 8 en voor 3-havo en 3-vwo.

Kijkje in de keuken

In het afsluitende onderdeel van deze studiedag nam Ronald Stroo, secretaris van de commissie PA-BO, ons mee in de manier waarop hij de kennis van zijn studenten toetst. Onder de titel 'De canon met knik-kende knieën' gaf hij een boeiend kijkje in

Germaanse raadsbijeenkomst, zuil van Marcus Aurelius, Rome. Volgens Cees van der Kooij zou de term 'Germanen en Romeinen' beter passen aangezien Grieken in het basisonderwijs niet aan bod komen.

'Naast het opstellen van een kennisbasis geschiedenis, is onder politieke druk besloten in het eerste jaar van de opleiding de zogenaamde 'mens en wereld-toets' van het Cito in te voeren'

de keuken van de toetsing op de Pabo van de Hogeschool Leiden. Eerstejaarsstudenten moeten zich voorbereiden op alle canonvensters en krijgen dan tijdens de toets *at random* twee tijdvakken toegewezen. Ze moeten dan vragen beantwoorden over de relatie met het tijdvak waarin het venster thuishoort, de betekenis van de ondertitel van het venster, de koppeling met een beeldvormer voor een les en een mogelijke koppeling met de actualiteit. Ronald illustreerde dit aan de hand van een aantal filmpjes van studenten en liet de aanwezigen ervaren hoe een dergelijke toets afgenomen kan worden. ■